

Ebu'l-Muın en-Nesefti'ye Gre İman-Amel İlişkisi

Ahmet AK*

Abstract

According to Abu'-Muın an-Nasafi Faith and Action Relation. In this work, we have dealt with the faith-act relationship in view of Abu'-Muın an-Nasafi, a prominent Hanafite scholar. Touching, first, upon understanding of faith in the light of rational and traditional evidences, we shall discuss his views that the faith and action are different from each other and that the faith nor increases neither decreases. Finally, we shall present that Abu'-Muın an-Nasafi attached much attention to both faith and act, although he sepeated the faith from act.

Key Words: Nasafi, Faith, Action.

İman ve amel ilişkisi bugn olduğu gibi tarih boyunca Mslmanların zerinde durduğu önemli bir konu olmuştur. İmam-ı Azam Eb Hanife (150/767), Eb Mansûr el-Mturıd 8333/942) ve onların yolunu takip edenler iman ile amelin ayrı olduğunu akli ve nakli delillerle savunmuşlar; diğer alimler ise böyle bir ayrıma gitmemişlerdir. Ebû Hanife'nin itikadi görüşleri İmam Mturıd tarafından geliştirilip sistemleştirilmiştir. Mturıd'nin fikirleri ise Eb'l-Muın en-Nesefti (508/1114) ve onun öğrencileri tarafından yayılmıştır. Eb Hafs mer en-Nesefti (537/1142), Eb'l-Muın'in önde gelen öğrencilerinden olup, onun yazdığı *Akâidü'n-Nesefti* adlı eser, Mturıd'ye mezhebinin temel kitabı kabul edilmiş ve şerhleriyle birlikte asırlarca okutulmuştur. Ömer en-Nesefti'nin eseri, Eb'l-Muın en-Nesefti'nin *Tabsurat'l-Edille*'si yanında bir fihrist meşabesinde olup, konular zet olarak anlatılmaktadır. Bugün batıda ve doğuda Mturıdlik üzerinde önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bunlar yeterli değildir. Mturıdlikin daha iyi anlaşılmasına katkı-

* Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta:ahmetak63yahoo.com

da bulunmak amacıyla bu makalemizde, Ebû'l-Muin en-Neseffî'nin iman-amel ilişkisini söz konusu eserinde yararlanarak ortaya koymaya çalışacağız. Gerekli yerlerde Mâtürîdî'nin görüşlerini dipnotta göstereceğiz.

1. İmanın Tanımı

Neseffî'ye göre iman, kalp ile tasdikten ibarettir¹. Ona göre bu, eş-Seyh el-İmam Ebû Mansur el-Mâtürîdî'nin görüşü olup, o da bunu Ebû Hanife'den rivayet etmiştir. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî (324/936)'nin ve el-Hüseyin b. el-Fadl el-Becelî de bu fikirdedirler. Mümin olmak için kalbin tasdik etmesi yeterli olup, bunun dil ile ikrar edilmesi şart değildir. Fakat bu durumda, kimin kalbinde iman olduğu bilinemez. Bu itibarla bir kimsenin Müslüman muamelesi görmesi için kalbiyle tasdik ettiğini dili ile söylemesi gerekmektedir².

Neseffî, imanın, kalp ile marifet, dil ile ikrar ve erkaniyle amel etmek şeklinde tanımlanmasını doğru bulmamaktadır³. Ona göre İmam Malik (179/795), İmam Şafiî (204/819), el-Evzâî (176/792), Ehl-i Medine, Ahmed b. Hanbel 8241/855) gibi bütün Ehl-i hadis imamları ve Ebû'l-Abbas el-Kalânîsi ile Ebû Ali es-Sakaffî (327/936) bu görüştedirler. Neseffî, imanın sadece marifet veya sadece dil ile ikrar etmek şeklinde tarif edilmesini de yeterli bulmamaktadır. Bu sebeple o, imanı sadece marifet olarak tanımlayan Cehm b. Saffan ve taraftarlarını; sadece dil ile ikrardır şeklinde tarif eden er-Rakkaş, Abdullah b. Said el-Kattan'ı ve Kerrâmileri eleştirmektedir⁴. Çünkü Neseffî'ye göre, iman etmek için "Marifet" gereklidir. Fakat tek başına kafi değildir. Allah'ın yüceliğini anladıktan (marifet ettikten) sonra, kalp ile tasdik etmek gerekir. Çünkü, bir şeyi bilmemek, onu inkar etmek anlamına gelmeyeceği gibi, bir şeyi bilmek de, onu, (azametiyle, vahdaniyetiyle...) tasdik etmek anla-

1 Ebû'l-Muin en-Neseffî, Meymum b. Muhammed, *Tabsratü'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, tah. Atay, Hüseyin- Düzgün, Şaban Ali, Ankara 2003, II/415; Krş., Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Topaloğlu, Bekir-Aruçi, Muhammed, Ankara 2003, 601, 631; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Süleymaniye Ktp., Topkapı Sarayı, Medine Bölümü, Nu: 180, v.100a. (Bu çalışmamda, Prof. Dr. Hüseyin ATAY'ın özel kütüphanesinde bulunan fotokopi nüshadan yararlandım. Her türlü katkısından dolayı hocama teşekkür ediyorum. Bundan sonra bu eser, *Te'vilât* şeklinde verilecektir); İmanın tanımı ile ilgili geniş bilgi için bkz., Kutlu, Sönmez, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, Ankara 2000, 75-84.

2 Neseffî, *Tabsıra*, II/413 vd; Ömer en-Neseffî'nin *Akâidü'n-Neseffî* adlı eserinde iman, "Kalp ile tasdik dil ile ikrar etmektir" şeklinde tarif etmesi buradan kaynaklanmış olmalıdır. (Ahmet Ak).

3 Neseffî, *Tabsıra*, II/404 vd.

4 Neseffî, *Tabsıra*, II/404, 405; Neseffî, tasdik etmeksizin tek başına marifeti/bilmeyi iman etmek için yeterli görmez. Ona göre inat bir kişi bildiği halde iman etmeyebilir. Bkz., Neseffî, *Tabsıra*, II/415.

mına gelmez. Fakat bununla birlikte, marifetin tasdiki, cehaletin de tekzip (inkar)'i doğuracağı büyük ölçüde doğrudur⁵. Yine, imanın gerçekleşmesi için sadece dil ile ikrar etmek de kafi değildir. Dil ile yapılan ikrarın, kalp ile onaylanması gerekir. "İnsanlar arasında öyle kimseler var ki, gerçekte inanmadıkları halde, "Biz Allah'a ve ahiret gününe inanıyoruz" derler⁶" vb. ayetler buna işaret etmektedir. Allah bu ayetlerde, kalbiyle tasdik etmediği halde, sadece diliyle iman ettiklerini söyleyenlerin imanlarını geçerli saymamaktadır.⁷ O halde, diliyle ikrar eden bir kimsenin, gerçekten mümin olup olmadığı, o kişinin söylediğiyle kalbinin mutabık olmasına bağlıdır. Bu konuda, kalp ile dil arasında mutabakat varsa iman gerçekleşir, aksi takdirde iman gerçekleşmez. Bu sebeple, kimin gerçek iman sahibi olduğunu ancak Allah bilir⁸. Nitekim bir ayette "...sizin imanınızı, en iyi Allah bilir"⁹ buyrulmaktadır.

Neseffî, imanın kalp ile tasdik etmek olduğu konusunda görüşünü akli, nakli ve örfî delillere dayandırmaktadır¹⁰.

Nakli deliller

İmanın Kur'an'da kalp ile tasdik etmek anlamında kullanılması ve kalp ile tasdik etmeksizin, sadece dil ile ikrarın geçerli olmadığı belirtilmektedir¹¹. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

1. "Kim Tâğût'a küfreder ve Allah'a inanırsa"¹² buyrulmaktadır. Burada küfürle kastedilen tekzip; imanla kastedilen ise tasdiktir¹³.

2. "Ey Rasül! Kalpleri iman etmediği halde, ağızlarıyla inandık diyen kimselerin ve her türlü yalanı can kulağıyla dinleyen ve (aydınlanmak için) sana gelmek yerine başka insanlara kulak veren Yahudilerin küfürde yarıştıkları seni üzmesin"¹⁴.

3. "Bedeviler inandık dediler. De ki: siz iman etmediniz ama boyun eğdik deyin, iman sizin kalbinize henüz yerleşmemiştir"¹⁵.

5 Neseffî, *Tabsıra*, II/415; Krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 611- 613; *Te'vilât*, v. 146a, 233a, 236a, 236b, 256b.

6 2. Bakara, 8.

7 Neseffî, *Tabsıra*, II/412; Krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 602; *Te'vilât*, v.81b,

8 Neseffî, *Tabsıra*, II/415; Krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 602; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâü'l-Kur'an*, tah. Fâtıma Yusuf el-Hiyemî, Beyrut 2004, I/401.

9 4. Nisa, 25.

10 Neseffî, *Tabsıra*, II/406-420; Krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 532, 602 vd.

11 Neseffî, *Tabsıra*, II/800, 805, 806; Krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 601-612; Mâtürîdî, *Te'vilât*, v. 145b, 146a, 249b.

12 2. Bakara, 256.

13 Neseffî, *Tabsıra*, II/406.

14 5. Maide, 41.

15 49. Hucurat, 14.

4. "Kalbi imanla dolu olduğu halde inkara zorlanan hariç"¹⁶.

Eğer iman, sadece dil ile ikrardan ibaret olsaydı, Allah, münafıklar ve "bedeviler" için böyle olumsuz ifadelerde bulunmazdı. Ona göre, "Kalbi imanla dolu olduğu halde inkara zorlanan hariç"¹⁷ ayetinde, Allah'ın, kalbin tasdik etmesi şartıyla, dil ile yapılan inkarı, söyleyen için küfür sebebi saymaması da, imanın kalple tasdik olduğunu ifade etmektedir¹⁸.

Aklî delil

İman, hiç kimsenin müdahale edemeyeceği, baskı ve cebir altında bırakılamayacağı bir yerde olması gerekir. Bu özelliği taşıyan yegane organ, kalptir. Çünkü orayı hiçbir baskı ve cebir etkileyemez. Bu açıklamalar, imanın gerçekleştiği yerin, kalp olduğunu göstermektedir¹⁹.

Arap dilcilerinin imanı, sözlükte tasdik anlamında kullanılmaları da diğer bir delili teşkil etmektedir²⁰.

2. Amel-İman İlişkisi

İman ile amel²¹ farklı şeylerdir. Bununla birlikte iman ile amel arasında -et ile tırnak gibi- çok yakın bir ilişki vardır. İman asıldır; amel ise imanın gereğidir²². Bu konuda aklî ve naklî deliller bulunmaktadır²³.

Naklî deliller

İman, Kur'an'da küfür karşılığında kullanılmaktadır. Mesela bir ayette "Kim Tâğûta küfreder ve Allah'a inanırsa"²⁴ buyrulmaktadır. Burada küfürle kastedilen tekzip; imanla kastedilen ise tasdiktir²⁵.

İman ve amel, Kur'an'da, "Ey iman edenler ve Salih amel işleyenler"²⁶ şeklinde ayrı ayrı zikredilmektedir²⁷.

İman etikten sonra bazı amelleri yerine getiremeyenler Kur'an'da

16 16. Nahl, 106; Mâtürîdî, *Te'vilât*, v.349a.

17 16. Nahl, 106; Mâtürîdî, *Te'vilât*, v.349a.

18 Neseî, *Tabsıra*, II/414; krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 605; Mâtürîdî, *Te'vilât*, v.58a, 58b, 81b, 349a.

19 Neseî, *Tabsıra*, II/414; krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 607.

20 Neseî, *Tabsıra*, II/406.

21 Amel, genel anlamıyla iyi ve kötü her iştir. Ama burada amel ile kastedilen Salih/iyi amellerdir. Çünkü Neseî'nin her konuda fikirlerini benimsediği'ye göre, güzel iş, akılların ve Hz. Peygamberin güzel gördüğü her şeydir; Mâtürîdî, *Te'vilât*, II/295.

22 Neseî, *Tabsıra*, II/407; Krş. Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 535.

23 Neseî, *Tabsıra*, II/407-423; Krş., Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 550.

24 2. Bakara, 256.

25 Neseî, *Tabsıra*, II/406.

26 2. Bakara 277. Benzer diğer bazı ayetler için bkz. (9. Tevbe, 18), (3. Al-i İmran, 139).

27 Neseî, *Tabsıra*, II/406, 407.

kınamakla birlikte, onlardan mümin olarak bahsedilmektedir. Bu konuda pek çok ayet nazil olmuştur²⁸ :

1. "Ey müminler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı"²⁹ buyurması, adam öldürmek gibi büyük günah işleyenlere "Ey müminler" diye hitap etmiş olması ve onlardan müminlik ismini kaldırmamış olması, amel ve imanın ayrı şeyler olduğunu göstermektedir³⁰ .

2. Allah'ın düşmanları azabı fark edince amele değil tasdike sarılmışlardır. Mesela Firavun, deniz'de boğulurken "İman ettim" demektedir³¹ .

3. Allah önce mümin ismiyle hitap etmiş, sonra amelleri gerekli görmüştür³² . "Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı"³³

4. Küfürden kurtulmak ancak iman etmekle mümkün olmaktadır. Bu da amelin, imandan ayrı olduğunu ve amellerin imanın gereği olduğunu göstermektedir³⁴ .

İman Artmaz ve Eksilmez

İman, daha önce belirtildiği gibi tasdik etmek olduğuna göre imanın kendisinde artış ve eksilme söz konusu olamaz. Bir şeyin artışı ancak o şeyin üzerine kendi cinsinden bir şeyi ilave edilmesiyle mümkün olur³⁵ . Zira, on erkeğin bulunduğu bir eve bir kadın gelse, evdeki erkeklerin sayısının arttığını söylemek doğru olmaz. Fakat evde on bir kişi oldu demek doğru olur³⁶ . İman, iyi şeyleri yapmakla artmaz, kötü şeyleri yapmakla eksilmez. Çünkü iyilik ve kötülük yapma anında kalpte tasdik kaybolmaz. İmanda ziyadelik olacağıyla ilgili ifadeler, Ebû Hanife'nin tevil ettiği şekilde anlaşılmalıdır. Buna göre imanda artış şu anlamlara gelmektedir³⁷:

İcmâlen/toptan iman edenler, Allah'ın her bir farzını öğrenince, "bi't-tefsir" imanları artar. Nitekim İbn Abbas (68/687)'dan aynı şekilde bir rivayet gelmiştir.

İmanda artış, her an iman üzere olmak ve sebat etmek demektir. Çünkü kalpte bulunan tasdik her an yok olma riski vardır. İmanda ziyadelik, tasdik her an yenilenmesi demektir.

28 Neseî, *Tabsıra*, II/407.

29 2. Bakara, 117.

30 Neseî, *Tabsıra*, II/407; Krş., Mâturîdî, *Te'vîlât*, v.28b.

31 Neseî, *Tabsıra*, II/407.

32 Neseî, *Tabsıra*, II/407 vd.; Krş., Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 611.

33 2. Bakara, 183.

34 Neseî, *Tabsıra*, II/408.

35 Neseî, *Tabsıra*, II/416.

36 Neseî, *Tabsıra*, II/417.

37 Neseî, *Tabsıra*, II/416; Daha geniş bilgi için bkz., Neseî, *Tabsıra*, II/417-420.

Neseffî'ye göre imanda ziyadelik, salih amellerin yerine getirilmesiyle, kalplerde iman nurunun ve ziyasının artması anlamına da gelir. Keza çirkin işlerin yapılmasıyla, kalplerde iman nurunun ve ziyasının azalması anlamına da gelmektedir. zira şu ayetler imanın nuruna ve ziyasına işaret etmektedir.

"Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek isterler³⁸ "

Allah kimim sadrını İslam'a açarsa, o kimse Rabbi'nin nuru üzeredir³⁹ ".

Amelleri terk etmek kişiyi imandan çıkarmaz. Fakat güzel amelleri terk edip kötü işler yaptığı için imanının nurunu azaltır. Sorumluluğunu yerine getirmemekle imandan çıkmaz ama, âsî/günahkar bir mümin olur. Allah'a karşı vazifesini yerine getiren, itaatkar bir mümin olur. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi Allah, güzel işler yapmayanları, kınamasına ve tehdit ederek uyarmasına rağmen, onları mümin olarak isimlendirmektedir⁴⁰ .

İman ve amelin ayrı şeyler olduğuna başka bir delil de Cibrîl Hadis'idir. Çünkü bu hadiste, Cebrail (a.s.) Rasulullah (s.a.s.)'e, imanın ne olduğunu sormuş; o da şu şekilde cevap vermiştir: İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerrin Allah'ın yaratmasıyla olduğu anlamında kadere, inanmaktır⁴¹ .

Henüz ibadete başlamadan şehadet kelimesi getiren kimsenin imanı konusunda bütün Müslümanlar ittifak etmiştir. Bu da iman ve amelin ayrı olduğunun başka bir delilidir⁴² .

Ebû'l-Muin en-Neseffî'ye göre, "İman, altmış veya yetmiş şubedir" şeklinde Hz. Peygamberden nakledilen rivayet, amelin imana dahil olduğunu göstermez. Çünkü râvinin "Altmış küsur veya yetmiş küsur" şeklindeki ifadesi, onun şüphe ederek gafletini göstermektedir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu konuda tereddüt etmesi düşünülemez. Öncelikle bu ve benzeri hadisler "haber-i vahit"tir. Onun için bu tür rivayetler, itikâdî konularda delil olmaz. İkincisi Hz. Peygamberden Kitab'a muhalif söz varit olmaz. Çünkü daha önce belirtildiği gibi iman ve amel Kur'an'da ayrı anlamlarda kullanılmaktadır. Kur'an'a muhalefetin bulunduğu yerde, biz, Kur'an 'a uygun olanı tercih ederiz. Ayrıca bu rivayeti delil getiren kişi, başka bir rivayete muhalefet etmektedir. Çünkü söz konusu rivayette, "*Lâ ilâhe illallah, imandan bir şubedir*" şeklinde

38 8. Saf, 61.

39 22. Zümer, 39.

40 Neseffî, *Tabsıra*, II/407, 416 vd.

41 Neseffî, *Tabsıra*, II/409; Krş., Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 601, 631; Mâturîdî, *Te'vîlât*, v.100a.

42 Neseffî, *Tabsıra*, II/408; Krş., Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 535.

geçerken, başka bir rivayette ise, "Lâ ilâhe illallah, imandır" şeklinde geçmektedir⁴³. Neseî, imanın şubeleri konusundaki rivayeti, Kur'an'a, akla ve mantığa aykırı bulmaktadır. Ona göre, dînî konularda en önemli delil Kur'an'dır. Dolayısıyla Kur'an'dan başka ileri sürülen her türlü delil, Kur'an'a uygunluğu ölçüsünde kabul edilmelidir.

Neseî, konuyu aklî olarak ta ele alarak şu açıklamalarda bulunmaktadır: "Değişik parçalardan meydana gelen bir bütünün, bir parçası onun ismini ve hükmünü alamaz. Namazın ve haccın her hangi bir rüknü, namaz veya hac yerine geçmediği gibi, burun veya yanak, yüzümüzün karşılığı olamayacağı gibi, imanın yetmiş şubesinden biri sayılan "Lâ ilâhe illallah" da hem yetmiş küsurdan birisi, hem de yetmiş küsurun karşılığı olarak tanımlanan iman diye isimlendirilemez. O halde iman, daha önce belirttiğimiz üzere tasdikten ibarettir"⁴⁴. Söz konusu hadiste geçen "şübetün" kelimesi, bir bütünün kısımları anlamına geldiği gibi ağaç dalının ucu anlamına da gelmektedir⁴⁵. Ebû'l-Muin en-Neseî'nin diğer Hanefî-Mâturîdî alimler gibi, şube kelimesini, ikinci anlamında kullandığı; söz konusu yetmiş küsur "şübe"ye ise imanın meyveleri anlamı verdiği anlaşılmaktadır⁴⁶.

Neseî, Mâturîdî gibi Kur'an'ı esas kabul edip, Hz. Peygamberden Kur'an'a muhalif hiçbir sözün varit olmadığını belirtmektedir. Hadisleri, senet ve muhteva bakımından değerlendirmeye tabi tutmakta ve âhâd hadislerin itikadi konulara delil teşkil edemeyeceğini savunmaktadır. Kur'an'a ve Sünnet'e bütüncül yaklaşmaktadır.

Neseî, iman konusunda Ehl-i Hadis'in yanı sıra Mutezile, Kerrâmiyye, Şemriyye, Neccâriyye, Gaylâniyye, Eşariyye ve Havâric fırkalarını eleştirmektedir⁴⁷. O, Kerramiyye'yi⁴⁸, imanı sadece dil ile ikrar gördüğün-

43 Neseî, *Tabstra*, II/410, 411.

44 Neseî, *Tabstra*, II/411.

45 Asım Efendi, Ebu'l-Kemal Ahmed, *el- Okyanûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l- Muhît (Kâ-mûs Tercemesi)*, trs. ve yrs. I/323; Burada geçen "Ağaç dalının ucu" ifadesinden onun filizi, çiçeği ve meyvesi anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle filiz, çiçek ve meyve, ağacın tezahürleridir, gereğidir. İnanan bir kimsenin kelime-i tevhidi okuması, iyilik yapması, onun imanının tezahürleri, gereği ve icabıdır. Ahmet Ak.

46 Neseî, *Tabstra*, II/798-804; Daha geniş bilgi için bkz., Kutlu, Sönmez, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, Ankara 2000, 88-101; Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1988, II/240-246.

47 Neseî, *Tabstra*, II/404, 405, 406, 408, 421; Söz konusu mezhepler hakkında geniş bilgi için bkz., Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkaahir, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev, Fiğlalı, Ethem Ruhi, Ankara 1991, 54-80, 82-148, 153-156, 160-169; eş-Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdükerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut 1993, 56-97, 106-130, 133-161, 163; Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, 19, 31-152.

48 Neseî, *Tabstra*, II/405.

den; Ehl-i Hadis'i⁴⁹, Eşariyye ve Havâric'i⁵⁰ ameli imanın bir cüzü gördüğünden; Mutezile'yi⁵¹, imanın mağfirete vesile olacağına inanmadığından; Şemriyye, Neccâriyye ve Ğaylâniyye'yi⁵² imanı, kalp ve dil ile ikrar gördüklerinden dolayı tenkit etmektedir.

Ebü'l-Muin en-Neseî, *Tabşıra* adlı eserinde, imanın tanımı, iman ve amelin ayrı oluşu, imanın asıl; amellerin ise onun icabı oluşu konularında Mâtürîdî'nin görüşlerini olduğu gibi benimseyip savunmuştur. Hatta bazen aynı örnekleri ve ifadeleri kullanmış; bazen de Mâtürîdî'nin fikirlerini aklî ve naklî yeni delillerle desteklemiştir⁵³. Mesela o, imanın şubeleri ile ilgili hadisin iman amel ayrımına delil teşkil etmeyeceğini belirtirken yukarda geçtiği üzere geniş izahatta bulunmuştur. Ayrıca o, imanın kendisinde artma ve eksilmenin olmayacağı konusunda Mâtürîdî'nin görüşünü kabul etmektedir. Bununla birlikte o, yukarda izah edildiği gibi iyiliklerin yapılmasıyla iman nurunun artacağını; kötülüklerin yapılmasıyla iman nurunun azalacağını belirtip, iman ile amel arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu dikkat çekmektedir.

Mâtürîdî'nin eserlerinde iman nurunun artıp eksilmesi konusu, tespit edebildiğimiz kadarıyla yoktur. Mesela o, Zümer suresinin 22. ayetini şöyle tevîl etmektedir: "Bir kimse (gerçek) Müslüman olduğu zaman, Allah o kişinin sadrına nurunu koyar. O kişi bu sayede, her konuda gerçekleri ve yanlışları ayırt etme yeteneği kazanır. Her şeyin doğrusuna talip olur, sahtesinden kaçınır⁵⁴". Yine o, Tahrim suresinin 8. ayetinin yorumunda, "Nurun sönməsinden ve zayıflığından" söz etmektedir⁵⁵. Görüldüğü gibi Mâtürîdî, Neseî'nin delil getirdiği bu ayetlerin yorumunda nurdan ve nurun zayıflığından bahsetmekle birlikte, iman nurunun artıp eksilmesinden ve bunun nasıl gerçekleştiği üzerinde pek durmamaktadır. Bunun sebebi, o dönemde konunun izaha gerek kalmadan anlaşıldığından veya daha önemli konulara ağırlık verilmesinden kaynaklanabilir.

Sonuç olarak Ebu'l-Muin en-Neseî iman konusunda, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin fikirlerini benimseyip savunmuş ve onlara açılım getirmiştir. Bu da Mâtürîdî fikirlerin anlaşılıp yayılmasına önemli katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Maturidilikte, iman ve amel ayrımına gidilmekle birlikte, iman etmeye ve amellerin yerine getirilmesine büyük önem verildiği anlaşılmaktadır.

49 Neseî, *Tabşıra*, II/404.

50 Neseî, *Tabşıra*, II/416.

51 Neseî, *Tabşıra*, II/408.

52 Neseî, *Tabşıra*, II/404.

53 Krş., Yazıcıoğlu, M. Said, ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti, Ankara 1988, 19, 20.

54 Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV/302, 303.

55 Mâtürîdî, *Te'vilât*, V/182.